

**ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ ПСЕВДОНІМИ В РОМАНАХ
ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЗАЯЧИЙ КОСТЕЛ»
ТА АНДРІЯ КОКОТЮХИ «ПІДПІЛЬНА ДЕРЖАВА»**

Анастасія ВЕГЕШ

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
вул. Підгірна, 46, м. Ужгород
ORCID: 0000-0003-0430-2447
anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua*

Стаття присвячена дослідженню літературно-художньої псевдонімії литовських повстанців, що функціонує на сторінках романів В. Шкляра та А. Кокотюхи. Серед мовних засобів художнього твору виділяються літературно-художні антропоніми, які несуть значне змістове та емоційне наповнення. Потенційні можливості літературно-художніх псевдонімів романів сучасних українських письменників ще недостатньо вивчені. Цим якраз і зумовлена актуальність нашої розвідки, яка сприятиме визначенню особливостей майстерності авторів, їхніх методів та стилю.

Мета нашого дослідження – описати літературно-художні антропоніми (псевдоніми), що функціонують на сторінках романів «Заячий костел» В. Шкляра та «Підпільна держава» А. Кокотюхи; наше завдання – з'ясувати походження літературно-художніх псевдонімів, визначити їхній характеристичний потенціал, роль у розкритті сюжету; провести порівняльний аналіз псевдонімії повстанців.

Доведено, що в романах В. Шкляра та А. Кокотюхи функціонують літературно-художні псевдоніми, які несуть різну інформацію про героїв, мають неабиякий характеристичний потенціал, найрізноманітніші смислові та емоційні наповнення, супроводжуються конотаціями та різними асоціаціями. Автори черпають з реальної антропонімії регіону такі оніми, які характерні для конкретної антропосистеми. Вони ідентифікують персонажів за національною ознакою. З'ясовано, що мотиви творення позивних литовських воїнів нічим не відрізняються від позивних бійців УПА. Найпоширенішими в романах В. Шкляра та А. Кокотюхи є псевдоніми, які відображають фауну, символізують особливі риси персонажів. Зафіксовано низку псевдонімів, які отримували повстанці за манерою поведінки, характером мовлення тощо. У всіх тих найменуваннях – уособлення розуму, краси, одухотвореності думки, зв'язок з історією та фольклором. Безумовно, літературно-художній псевдонім стає найлаконічнішим засобом характеристики

героя, відіграє неабияку роль у розгортанні сюжету твору. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на з'ясування семантико-стилістичного наповнення літературно-художніх псевдонімів романів сучасних авторів, на вивчення методів їхнього творення.

Ключові слова: літературно-художній антропонім, персонаж, позивний, прізвисько, псевдонім, характеристична функція.

**LITERARY PSEUDONYMS IN THE NOVELS
“THE HARE'S CHURCH” BY VASYL SHKLIAR
AND “THE UNDERGROUND STATE” BY ANDRIY KOKOTYUKHA**

Anastasia VEHESH

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
State University “Uzhhorod National University”*

46 Pidhirna str., Uzhhorod

ORCID: 0000-0003-0430-2447

anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua

The article is devoted to the study of the literary pseudonyms of the Lithuanian insurgents, which function on the pages of the novels by V. Shkliar and A. Kokotyukha. Among the linguistic means of the literary work, there can be mentioned proper names of the literary heroes, which carry significant semantic and emotional content. The potential possibilities of literary pseudonyms in the novels of modern Ukrainian writers have not yet been sufficiently studied. This is precisely what determines the relevance of our research, which will contribute to determining the features of the authors' skill, their methods and style.

The purpose of our study is to describe proper names of the literary heroes (pseudonyms) that function on the pages of the novels “The Hare’s Church” by V. Shkliar and “The Underground State” by A. Kokotyukha; our task is to find out the origin of literary pseudonyms, to determine their characteristic potential, role in revealing the plot; to conduct a comparative analysis of the pseudonyms of the rebels.

It is proven that in the novels of V. Shkliar and A. Kokotyukha, there are functioning literary pseudonyms, which carry various information about the heroes, have an extraordinary characteristic potential, a variety of semantic and emotional content, are accompanied by connotations and various associations. The authors draw from the real anthroponymy of the region such onyms that are characteristic of a specific anthroposystem. They identify the characters by national characteristics. It is found out that the motives for creating the call signs of Lithuanian soldiers are no different from the call signs of UPA fighters. The most common in the novels of V. Shkliar and A. Kokotyukha are pseudonyms that reflect the fauna, symbolize the special features of the characters. There have been recorded a number of pseudonyms that the rebels

received based on their manner of behavior, speech, etc. All of these names embody intelligence, beauty, spirituality of thought, and a connection with history and folklore. Of course, the literary pseudonym becomes the most concise means of characterizing the hero, it plays a significant role in the development of the plot of the work. Further researches can be aimed at clarifying the semantic and stylistic content of literary pseudonyms in the novels of modern authors, and at studying the methods of their creation.

Key words: proper name of the literary hero, character, call sign, nickname, pseudonym, characteristic function.

Постановка проблеми. Псевдоніми є важливим джерелом для дослідження мови, історії, матеріальної й духовної культури нашого народу. Дослідниця псевдонімії учасників визвольних змагань 20–50 років Н. Павликівська пише: «Псевдоніми є особливим сектором ономастичного простору української мови. Вони займають чільне місце в антропонімній системі і заслуговують на увагу як мовознавців, так і літературознавців. Для лінгвістів важливо досліджувати ... принципи національного назвотворення» [1, с. 243]. Псевдоніми членів УПА були в центрі уваги М. Лесюка, В. Німчука, Н. Павликівської, П. Чучки та ін. Академік В. Німчук у статті «Про українську псевдонімію та криптонімію» зазначав: «Псевдонімія ОУН–УПА становить великий інтерес і для лінгвістів, яким важливо досліджувати закономірності формування та функціонування такого специфічного розряду антропонімів – індивідуальних власних імен людей – на величезному фактичному матеріалі» [2, с. 36–37].

Серед мовних засобів художнього твору виділяються літературно-художні псевдоніми, які несуть значне змістове та емоційне наповнення. Але, на нашу думку, потенційні можливості літературно-художніх псевдонімів романів сучасних українських письменників ще недостатньо вивчені. Цим якраз і зумовлена актуальність нашої розвідки, яка сприятиме визначенню особливостей майстерності В. Шкляра та А. Кокотюхи, їхніх методів та стилю.

Літературно-художній антропонімікон, у тому числі й псевдонімікон, був предметом досліджень багатьох науковців: Ю. Карпенко, Л. Белей, Е. Боєва, Н. Бербер, О. Горбач, І. Ільченко, Л. Кричун, Т. Крупеньова, Г. Лукаш, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколоздра-Шепітко, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та ін.

Відомі українські письменники Василь Шкляр та Андрій Кокотюха подарували читачеві романи, які відображають боротьбу УПА проти радянських «визволителів». Ми дослідили функціонування літературно-художніх антропонімів у романі «Троця» В. Шкляра [3], у романі «Червоний» [4], трилогії «Чорний ліс», «Багряний рейд», «Біла ніч» [5] А. Кокотюхи, де змальовані герої мають схожі прізвиська (псевда). Українські повстанці, воюючи на три фронти, змушені були отримувати псевдоніми (псевда) для конспірації, але найменування зорієнтовані на загальнонаціональні антропонімні норми. У романах натрапляємо на велику кількість літературно-художніх антропонімів, носіями яких є місцевий люд, автори черпають із реальної антропонімії регіону такі оніми, які характерні для

конкретної антропосистеми. Вони ідентифікують персонажів за національною ознакою. Відомий ономаст Л. Белей писав: «Адже нейтральне антропонімійне тло літературного твору формується за умов максимального врахування соціальних, територіальних та часових факторів, що супроводжують функціонування реального антропонімікону українців» [6, с. 56]. У романах про УПА В. Шкляра та А. Кокотюхи функціонують літературно-художні антропоніми, що несуть різну інформацію про героїв, мають неабиякий характеристичний потенціал, найрізноманітніші смислові та емоційні наповнення, супроводжуються конотаціями та різними асоціаціями.

У 2024 році обидва письменники опублікували романи, присвячені боротьбі литовських партизан проти російської окупаційної влади. Бути незалежними прагнули як Україна, так і Литва. Описуються однакові часові відрізки, методи боротьби та жорстокість окупантів, порушуються важливі питання про свободу, гідність, патріотизм та ціну, яку люди готові платити за незалежність. Та, як пише В. Шкляр: «Свобода не має ціни. Вона завжди зростала на жертвості. Від початку світу» [7, с. 448]. Обидва автори відтворили події, що відбувалися в Анікщайському повіті, описали боротьбу литовців. І Шкляр, і Кокотюха використовували майже однакові матеріали, щоденники, розповіді, але в кожного із них є свій підхід до викладу інформації, розгортання сюжету, використання онімної лексики.

Мета нашого дослідження – описати літературно-художні антропоніми (псевдоніми), що функціонують на сторінках романів «Заячий костел» В. Шкляра та «Підпільна держава» А. Кокотюхи; наше завдання – з'ясувати походження літературно-художніх псевдонімів, визначити їхній характеристичний потенціал, роль у розкритті сюжету; провести порівняльний аналіз псевдонімії повстанців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Романи В. Шкляра «Заячий костел» та А. Кокотюхи «Підпільна держава» об'єднують також і деякі найменування персонажів. Зрозуміло, що літературно-художні антропоніми відобразатимуть антропонімікон литовців. Ми зафіксували велику кількість національно значущих літературно-художніх антропонімів. Серед них виділяються імена: Статіс, Міколас, Юозас, Йонас, Андрюс, Антанас, Ула, Егле, Марійона, Рута (В. Шкляр), Алма, Антаніна, Біруте, Інга, Донатас, Владас, Васілюс (А. Кокотюха), а також прізвища: Жемайтіс, Шімоніс, Лаврушас, Цибуліс (В. Шкляр), Стакутіс, Бучіс, Грібас, Юшіс, Жегас (А. Кокотюха). І в Шкляра, і в Кокотюхи трапляються однакові імена, наприклад: Стасіс, Йонас, Марійона та ін., але це лише підтверджує, що ці назви найчастіше використовувалися на конкретній території.

Головний герой роману В. Шкляра «Заячий костел» має ім'я Йонас, його товариш Цибуліс також названий Йонасом («Цибуліс – це псевдо мого товариша із зелених. Його, як і мене, звать Йонасом, і він теж старий, як біблійний Йов...» [7, с. 103]). Автор зізнається, що без спілкування з партизаном Йонасом Свілайнсом не було би й книжки. Виходить, що автор залишив справжнє ім'я прототипа. У романі А. Кокотюхи «Підпільна держава» таким іменем партизани назвуть українця Івана. Іван в українців, як і Йонас у балтійських країнах – найпоширеніше ім'я,

походить від староеврейського ‘божа милість’, ‘божа благодать’ [8, с. 143]. Доантропонімна семантика не змінилася, стали називати братом Йонасом на литовський зразок, крім цього, як пише А. Кокотюха: «*А Йонасом тут у лісах звуть кожного п'ятого*» [9, с. 203].

Натрапляємо на найменування українців: Іван Прокопчук, Кравченко, Демид Харитонович (В. Шкляр), саме ті, хто допомагав Лютасу після втечі з Донбасу. Серед назв росіян виділяються: Євген Демидов («*У своїй жорстокості Євген Демидов не міг довго лишатися розважливим*» [7, с. 55]), Коля Рибаків, Борис Зубов, Локотков, Федулов (А. Кокотюха).

Не можливо описувати історичні події без хронологічних маячків. Такими часовими маркерами є використання авторами реальних найменувань відомих людей. У романі В. Шклера фігурують хронологічно значущі літературно-художні антропоніми: Повілас Плехавічюс (литовський державний діяч, генерал армії), друг Кос (Андрій Михалевич, референт Служби безпеки ОУН), Антанас Сметона (президент), Йонас Жемайтис (Вітаутас – керівник Руху боротьби за свободу Литви), Антанас Багачюнас (Думас – командир партизанського загону), Алексій Соколов (енкаведист, офіцер МГБ) Броз Тіто, Трумен. У А. Кокотюхи – Антанас Снечкус-Матас (литовський комуністичний діяч, організатор масових депортацій литовців), Антанас Венуоліс (литовський письменник) та інші.

Найбільше зацікавлення в нас викликали псевдоніми (позивні) героїв романів. Відомо, що кожен псевдонім є промовистою назвою, він обов'язково на щось вказує, характеризує. Наталія Павликівська зазначає, що «*воїни УПА не могли виступати під офіційними прізвищами. Жорстокі репресії, переслідування родин та близьких змушували їх приховувати власні прізвища і прибирати собі інші, нові імена – псевдоніми*» [10, с. 5]. Ми звернули увагу, що мотиви творення позивних литовських воїнів нічим не відрізняються від позивних бійців УПА. Спробуємо проаналізувати творення найменувань у художній майстерні письменників. Головний герой «*Заячого костелу*» має псевдо Лютас, що, як пояснює В. Шкляр, означає *лев*. Серед вояків УНР, УПА популярними були прізвиська, похідні від назв тварин, птахів, риб, комах. У романі «*Троцца*» ми зафіксували такі псевдоніми: Чайка, Сокіл, Пугач, Змій, Сом, Жук та ін. Напевно, при виборі псевдоніма враховувалися риси особи та особливості тварини чи птаха [3]. Лютас сам вибрав собі позивний, коли український повстанець Байда на це звернув увагу («*Він сказав, що мені треба придумати псевдо, партизанське ім'я. Мабуть, я перебільшив свою вагову категорію, але без зайвої скромності назвався Лютасом. Коли пояснив Байді, що Лютас – це Лев, він високо скинув бровами: «Ого!». Йому сподобалося, що це слово люте*» [7, с. 92]). Як бачимо, навіть не доантропонімна семантика, а саме звучання вже характеризувало героя, вказувало на люту ненависть до ворогів. У романах «*Червоний*», «*Біла Ніч*» А. Кокотюхи один із героїв матиме псевдо Лютий. «*Лютий – синонім до слова злий, сердитий (справжнє прізвище героя – Сердюк), що асоціюється з хоробрістю, силою, а також зі злістю та нещадністю до ворогів*» [5, с. 176]. Байда вірить у силу і витримку Лютаса, порівнює із сильною твариною, королем звірів, королем лісу («*Іноді згадуй мене, – попросив*

він. – *Ти дійдеш, я знаю. Ти ж лев*» [7, с. 125]). Лютас любив дощ, тому називав себе людиною похмурого неба, людиною дощу, водяною кумкою називала його мати. В. Шкляр не тільки добре вивчив архіви, опрацював щоденники і спомини ветеранів, він чудовий знавець литовського фольклору. Лютаса він часто називатиме Жалтисом (король царства вужів із давньої литовської казки) саме через любов до Егле (у легенді – дівчина, що вийшла заміж за вужа). І ця назва є промовистою, бо характеризує героя за місцем проживання – під землею, у бункерах (*«Егле... повисла на шиї в обліпленого снігом Жалтиса, котрий дочасно виповз із-під землі»* [7, с. 421]). Хоробрий Лютас під час операції зі звільнення побратима Дайнюса назветься капітаном держбезпеки Зайцевим. Тут він представляв росіянина, тому найменування було відповідним, з характерними формантами російської антропосистеми, але в ньому закладено ще й боягузтво. Лев тимчасово стає зайцем. Проте мають право на існування й інші версії. Оскільки роман має назву «Заячий костел», фігурує Заячий бог, у ветерана Лютаса кіт має кличку Заєць, то чому не назватися Зайцевим? Деякі персонажі також мають позивні, що пов'язані з тваринним світом. Перше знайомство Лютаса з литовськими партизанами нагадувало зібрання лісових жителів, де зустрілися лев, вовк та ворон (*«А ти хто? – спитав я. – Вілкас! – А я Лютас, – з натугою звівся на ноги і подивився на вищого. – Варнас, – назвався він»* [7, с. 169]). Боєць Павкштеліс розуміє мову пернатих, не випадково його псевдонім українською звучатиме Пташечка. Його так і називають побратими: Павкштеліс, пташечка наша. «Іменування, перенесені зі сфери номенів на позначення представників тваринного світу, підкреслюють як позитивні, так і негативні риси особи носія, зокрема у виконанні бойових доручень, у стосунках із товаришами тощо» [11, с. 241]. Як бачимо, у литовських та й українських повстанців мотиви вибору псевдонімів були однаковими.

Українські вояки вибирали на позивні імена відомих постатей: Байда (*«Байда не був, як я, поведений на Великому князівстві Литовському, хоч його псевдо сягало углиб тієї доби»* [7, с. 76]), Ярема (Ярема Вишневецький – державний та військовий діяч Речі Посполитої), а також найменування, що були пов'язані з родом діяльності (Рибалка, Ярій (лютий у бою)). Лютас одного з командирів умовно назвав Вінцасом Кудіркою за схожістю з відомим литовським поетом, автором гімну Литви (*«Один із прийшлих був старший за мене років на десять, мав акуратну русяву борідку й невеликі вуса, як у Вінцаса Кудірки»* [7, с. 174]). Але він і не уявляв, що найменування відомого литовця вибирали собі також заслані агенти.

За манерою поведінки, характеру отримав прізвисько однокласник Йонаса. Звали його Рамунасом, а прізвисько мав Спіргас, що означало вишкварка (*«Смішний, клишоногий, він постійно шкварчав, коли йому щось не подобалося і підстрибував на задній парті, як вишкварка на пательні»* [7, с. 219]). За зовнішнім виглядом отримав прізвисько боєць Рандас, що означає шрам (*«...а всю його праву щоку перетинав навскоси шрам: рубцювата згоїна тяглася від рота до вилиці. Поранення, мабуть, було давнє, бо його так і називали – Рандас»* [7, с. 262]). Однокласник Лютаса Юозас Лаврушас отримав прізвисько Тарзанас (*«Це Тарзанас.*

Колись він прибився до нас зарослий, як звір. Тому й Тарзанас» [7, с. 382]). Тарзанас виявиться зрадником. За віком отримав псевдо Мажиліс (малий), а дванадцятирічний хлопчина Вітас, напевно, названий за справжнім іменем, його вважають героєм, бо вижив, витримав тортури, не зламався. Первісне значення імені розкривається в тексті: Вітас (Віталій) – ‘життєвий’, ‘живучий’, ‘здоровий’ [8, с. 70]. Сам автор тлумачить псевдоніми литовців: «Псевдонім Клаюнас означає мандрівник. Слідінінкас – лижвар. Павкителіс – пташечка. Дайнюс – той, що оспівує» [7, с. 234].

Багато місця відводить автор, вимальовуючи образ дядечка Міколаса. Він був найсильнішим математиком у Каунаському університеті, але «йому щось зробилося з головою» («Глуздом дядечко Міколас трішки поїхав але зовні лишився красивим, як Піфагор» [7, с. 67]), крім цього, він був схожим на короля Міндовга. Прізвисько Піфагор пов’язане не тільки з найменуванням відомого грецького філософа, математика, а ще й із зовнішнім виглядом персонажа («...він перестав стригтися, і в нього відросло кучеряве золотисте, як у Піфагора, волосся, схоже на пишну перуку...» [7, с. 67]; «Ось чому мій дядечко Міколас, красивий і мудрий, як Піфагор, шляхом розв’язання та зіставлення безлічі математичних рівнянь дійшов висновку, що заячий костел ніяка не вигадка для дітей, він був насправді» [7, с. 108]). Через руде волосся та пелехату бороду дядечка ще називали Рудим Міколасом. Його кличуть дивакуватим, але саме в уста Міколаса автор укладає розумні висловлювання: «Але кожна випадковість, якщо глянути в корінь, не з’являється на порожньому місці. Вона має свій підспідок. Має свій поштовх. Зовнішній або внутрішній. Або обидва разом, які збігаються в часі» [7, с. 418]. Дядечко Міколас поспішав на допомогу Лютасу і схожий він був на Заячого бога («Назустріч мені мчав... Заячий бог. Його руде волосся й борода розвівалися на вітрі, він щось кричав, і тільки почувши той голос, я впізнав свого рідного дядечка Міколаса, схожого на Заячого бога, схожого на короля Міндовга, схожого на лицаря зі списом, хоч за спис йому правила подорожня палиця» [7, с. 475–476]). Як бачимо, у всіх тих найменуваннях – уособлення розуму, краси, одухотвореності думки, зв’язок з історією та фольклором, сила і віра. Навіть справжнє його ім’я Міколас (Микола з грецької – ‘переможець народів’ [8, с. 229]) має об’єднавчий фактор, бо асоціюється зі святим Миколаєм Чудотворцем, якого шанують усі християни, а він був мудрим та допомагав людям.

Доля Лютаса невіддільна від долі Егле. Йонас називає її Еглуте (ялиночка). Автор наділив героїню язичницьким іменем, так називали королеву вужів, яка перетворилася на ялину. Символічним є те, що королева вужів Егле та Лютас (Жалтис) зустрічаються біля Вужиного болота, тут він ритиме бункер (криївку). Лютас називає Егле королевою, що прибігла «до лігва Жалтиса, який після Воздвиження Чесного Хреста зарився в землю, і ми, діти цієї землі, теж пірнули в її глибину» [7, с. 334].

На сторінках роману В. Шкляра оживають міфічні персонажі, дохристиянські боги: Перкунас (Перун) – бог грому і блискавки, Андаяс, Патулас, Патримпас,

Заячий бог (Диверикс). Головного героя часто супроводжує образ короля Литви Міндовга, союзника короля Русі-України Данила. То він сниться йому, то здається йому, що Байда сміється, як король Міндовг, коли «на знак подяки приніс жертву рідним богам», то вино в дядька Антанаса на медах, як за короля Міндовга. Це вказує на тісний зв'язок героя зі своєю історією, традиціями, звичаями, фольклором. Християнський Бог також присутній у романі. Йонас молиться і просить у Бога зустріти добру людину, яка дасть кусник хліба (*«Було б смішно думати, що Йому більше нема чого робити, як наслухати наші благання, які мільйонами лнуть до неба, але іноді влучаєш такий момент, коли твої бажання збігаються з Його волею»* [7, с. 39]). Лютас вважав, «що Богові немає діла до людської суєти», а Кос відповів: *«Людина має покладатися на власні сили. Молитва тільки скріплює дух»* [7, с. 89]. Персонаж по-своєму розуміє вислів кара Божа: *«...люди часто втішають себе сподіванням на кару Господню, але, за моїми спостереженнями, більшість негідників живуть у Бога за пазухою. Принаймні на цьому світі. Тому очікувати, що за тебе помститься Всевишній, – ознака слабкодухості. Елементарне користоловство нахлібника»* [7, с. 179]. У цей страшний період сам Господь багато чого не знав, як зізнається Йонас: *«Не тому, що йому було нецікаво, а через те, що світ вийшов з-під його контролю: зло взяло гору над добром, анцихристи правили світом»* [7, с. 330]. Бог уособлює вічне джерело сили і влади над усім земним, але іноді і Йому важко збагнути, що може накоїти людина.

Головним героєм роману «Підпільна держава» А. Кокотюхи є повстанець Юргіс Адамкус-Сакалас. Псевдонім Сакалас походить від орнітоніма сокіл. Відомо, що соколи залишили багату спадщину в багатьох світових культурах, у тому числі в Україні та Литві. Цей птах символізує волю та стремління до незалежності. Сакалас впевнений, що самі литовці на своїй землі повинні зупинити ворога: *«Або ж... змусити ворога заплатити за перемогу максимально велику, криваву ціну. Звісно, як то кажуть, відром Німан не вичерпаєш. Але ми, литовці, будемо битися так довго, як зможемо...»* [9, с. 27]. Крім цього, сокіл – ‘символ Сонця; духовного злету; натхнення, перемоги; сміливого козака, його вдачі; молодих хлопців, чоловічої мужності, сили’ [12, с. 769]. Не випадково до Сакаласа тягнуться інші (*«Повір, за Сакаласом пішли в ліси – за ним із лісів і вийдуть»* [9, с. 84]). Сакалас не вміє запалювати словом, він показує приклад діями, вчинками, адже його поважали, бо він був офіцером *«з бойовим досвідом, досвідом ув'язнення в концтаборі, втечі й бункерного життя»* [9, с. 27]. Цікавим є той факт, що в А. Кокотюхи, до речі, як і у В. Шкляра, фігурує підполковник Соколов – ярий противник лісових братів. Партизан Тарзанас натякає на схожість найменувань: *«Новий начальник НКВС має в краї більше вух. Або хоче мати. – Тезко твій? – беешкетно підморгнув Тарзанас. – Тобто? – Він – Соколов. Ти – Сакалас»* [9, с. 131]. Автор звів до купи двох соколів, але ж яка різниця відмінність між ними! Соколов представляє ворогів, тому він належить до хижаків. Пряме значення слова сокіл – ‘хижий птах родини соколових з міцним гачкуватим дзьобом, кривими кігтями і довгими крильми’ [13, с. 1353], влучно характеризує персонажа. Василь Соколов стрімко просувався кар’єрною

драбиною, він був нещадним до ворогів та своїх, підполковника дістав заслужено, бо вважався *«одним із кращих фахівців у боротьбі з націоналістичним бандитським підпіллям»* [9, с. 53]. Свої кігті він уже випробував на повстанцях УПА у Львові, тепер насолоджувався катуваннями в Литві. Інші народи для нього – народці, ніщо (*«Тому для мене викорчувати націоналістичний бур'ян – справа офіцерської честі. А де те зілля росте – в Галиції, на Волині чи тут, у Литві, – мені без різниці»*) [9, с. 73]). Навіть травмований Соколов не втрачав азарту (*«Зараз майор бачив перед собою не децю обмеженого в рухах старшого офіцера, а досвідченого мисливського собаку. Котрий узяв слід і не зійде з нього, поки впевнено не зажене дичину»*) [9, с. 248]). Досить промовистим є його ім'я Василь ('цар', 'царський' [8, с. 60]). Уявив себе царем, якому все дозволено.

У романі «Підпільна держава» також багато прізвиськ, є такі, як у В. Шкляра: Лютас, Йонас, Тарзанас. Псевдоніми Лютас (лев), Локіс (ведмідь) мають зоонімне походження, Ажуолас (дуб) – фітонімне. Найбільше командир Сакалас довіряв Лютасу – Вітовту Лукші. Він пройшов вишкіл у сержантській школі, *«зарекомендував себе в боях та небезпідставно був зразком Литовської армії свободи»* [9, с. 13]. Почувався впевнено, розкуто, у боях був справжнім левом. У найближче оточення командира входив Алексас Бучіс з позивним Локіс (ведмідь). Позивний герой отримав за зовнішнім виглядом (*«Алексас – справжній ведмідь: високий, з широкими кістками і міцними м'язами, неговіркий, на вигляд вайлуватий. Аж поки не брався до роботи, хай господарської чи військової – вайлуватість зникала. Діяв швидко, вправно, зі знанням справи»*) [9, с. 15]). Партизан Бронюс Шімоніс сам охрестив себе Тарзанасом. Його манери, повадки нагадували хижого звіра. Автор звертає увагу на те, що Тарзанас *«славився не всякому властивим умінням думати й діяти водночас»*, він *«переважно пер напролом, не даючи ворогу оговтатися, нахабством нав'язував власні правила гри, змушував не нападати, а захищатися»* [9, с. 78–79]. Лютас знав: *«Його друг – справді той самий Тарзан, вихований мавпами й навчений виживати, жити й перемагати за законами джунглів»* [9, с. 79]. Навіть вороги вважають Тарзанаса дуже цінним і здібним кадром, але особливо небезпечним, бо його спеціалізація – теракти. Кадровий військовий Антанас Случка зумів швидко зібрати загін самооборони, який контролював цілий округ. Мабуть, за швидкість орієнтуватися та діяти отримав псевдо Шарунас (швидкий). Саме він знешкодить Соколова. Іван Мартинюк, якого лісові брати стали називати Йонасом, сам долучився до місцевих вояків, пройшов перевірку, бойове хрещення, склав присягу. Литовської він не знав, володів польською, російською (*«Утім, рядовий Іван Мартинюк, волинський парубійко, й без того ходив по тонкій кризі»*) [9, с. 110]). У лісі орієнтувався чудово, а звичаї литовців вивчав довго. Саме його вибирають на спецоперацію в ролі міліціонера. І саме його планував Соколов завербувати для агентурної роботи, навіть псевдонім йому придумав (*«Виконуй, агенте Волинь. Тепер маєш оперативний агентурний псевдонім. Подобається?»*) [9, с. 277]). Його шантажували розправою над батьками та сестрою, але лісові брати загнали москалів у власну пастку, а Іван тут

зіграв ключову роль. Досить промовистими є його ім'я та прізвище: Іван – ‘божа милість’, ‘божа благодать’ [8, с. 143]; Мартинюк – від Мартин – ‘подібний до Марса’, ‘войовничий’ [8, с. 217]. От така войовнича милість божа з Волині!

Відповідні позивні мали також жінки в підпіллі. Нареченою Локіса була Біруте Матяліте, яку в селі Шаркою (сорокою) називали, таке псевдо вона залишила, коли стала зв'язковою («*Своє прізвисько... дістала через вдачу першою дізнаватися всі, навіть найнезначніші новини, й розносити селом – як кажуть, немов сорока на хвості*» [9, с. 14]). Юргіс-Сакалас навіть жартує: «*Гарна пара – сорока і ведмідь... Навчив би свою любу Шарку менше тріскотіти*» [9, с. 14]. Вороги не сприймали Шарку всерйоз, вона могла забалакати кого завгодно, а це було вигідно для зв'язкової. Цікаве походження має прізвисько Алми – сестри Шарки («*А за свою непосидючість отримала прізвисько Шильце*» [9, с. 114]). Роль своєї серед табору чужих випала на долю Антаніни Кайліте. Вона влаштувалася перекладачкою в обласне НКДБ, стала зв'язковою Тарзанаса, тут її називають Тонькою («*То ми її так кличемо, Тоня. Для простоти*» [9, с. 68]). Антаніна має позивний Швантоє (свята) («*Свята. Друге партизанське ім'я Антаніни вигадав саме Бронюс. Як інакше охрестити племінницю священника він не придумав, а вона й не заперечувала*» [9, с. 166]). На її очах будуть катувати коханого Тарзанаса, а їй прийдеться все це витримати і далі передавати інформацію своїм.

Висновки й перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Дослідження літературно-художніх псевдонімів, які функціонують у романах В. Шкляра та А. Кокотюхи, дає підстави стверджувати, що найменування для своїх героїв автори беруть із реальної антропонімікону. Письменники вдивляються в доонімне значення назви, нанизують її численними конотаціями, символами. З'ясовано, що мотиви творення позивних литовських воїнів нічим не відрізняються від позивних бійців УПА. Найпоширенішими в романах В. Шкляра та А. Кокотюхи є псевдоніми, які відображають фауну, символізують особливі риси персонажів. Зафіксовано низку псевдонімів, які отримували повстанці за манерою поведінки, характером мовлення тощо. Безумовно, літературно-художні антропоніми формують образ, стають найлаконічнішим засобом характеристики героїв, відіграють неабияку роль у розгортанні сюжету твору. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на з'ясування семантико-стилістичного наповнення літературно-художніх псевдонімів романів сучасних авторів, на вивчення методів їхнього творення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павликівська Н. До питання відантропонімної номінації у псевдонімії. *Лінгвістичні студії*. Донецьк, 2006. Випуск 14. С. 243–246.
2. Німчук В. Про українську псевдонімію та криптонімію. *Українська мова*. 2002. № 2. С. 30–58.
3. Вегеш А. Інформаційний потенціал літературно-художніх псевдонімів роману «Троцца» Василя Шкляра. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 23 / Відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2018. С. 392–396.

4. Вегеш А. Стилістична роль літературно-художніх антропонімів роману «Червоний» Андрія Кокотюхи. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2018. Вип. 48. С. 231–237.

5. Вегеш А. Особливості літературно-художнього антропонімікону в романах про УПА Андрія Кокотюхи. *Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти* / За загальною редакцією проф. М. М. Вегеша і Ю. О. Остапця. Ужгород : ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 170–181.

6. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.

7. Шкляр В. Заячий костел : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2024. 496 с.

8. Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ : Довіра, 2005. 509 с.

9. Кокотюха А. Підпільна держава. Харків : Віват, 2024. 304 с.

10. Павликівська Н. Словник псевдонімів ОУН–УПА. Вінниця : О. Власюк, 2007. 440 с.

11. Павликівська Н. Українська громадсько-політична псевдонімія ХХ (1929–1959 рр.) – поч. ХХІ століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 239–243.

12. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. 5-те вид. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

REFERENCES

1. Pavlykivska, N. (2006). Do pytannia vidantroponimnoi nominatsii u psevdonimii [On the question of anthroponymic nomination in pseudonyms]. *Linhvistychni studii*, 14, 243–246. [in Ukrainian].

2. Nimchuk, V. (2002). Pro ukrainsku psevdonimiiu ta kryptonimiiu [On Ukrainian pseudonymity and cryptonymy]. *Ukrainska mova*, 2, 30–58. [in Ukrainian].

3. Vehesh, A. (2018). Informatsiinyi potentsial literaturno-khudozhnikh psevdonimiv romanu “Troshcha” Vasyliia Shkliara [Information potential of literary pseudonyms in the novel “Troshcha” by Vasyl Shklyar]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva. Zbirnyk naukovykh prats*, 23, 392–396. [in Ukrainian].

4. Vehesh, A. (2018). Stylistychna rol literaturno-khudozhnikh antroponimiv romanu “Chervonyi” Andriia Kokotiukhy [The stylistic role of proper names of the literary heroes in the Novel “Red” by Andriy Kokotyukha]. *Linhvistychni doslidzhennia: Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody*. Kharkiv, 48, 231–237. [in Ukrainian].

5. Vehesh, A. (2021). Osoblyvosti literaturno-khudozhnoho antroponimikonu v romanakh pro UPA Andriia Kokotiukhy [Peculiarities of literary Anthroponymicon in the novels about the UPA by Andriy Kokotyukha.]. *Politychni peretvorennia v krainakh Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy: istoryko-politychni, etnonatsionalni, elektoralni ta derzhavno-upravlinski aspekty* / Za zahalnoi redaktsiieiu prof. M. M. Vehesha i Yu. O. Ostaptsia. Uzhhorod : PP “AUTDOR-ShARK”, 170–181. [in Ukrainian].

6. Belei, L. (2002). Nova ukrainska literaturno-khudozhnia antroponimiia: problemy teorii ta istorii [New Ukrainian literary anthroponymy: problems of theory and history]. Uzhhorod, 176 s. [in Ukrainian].

7. Shkliar, V. (2024). Zaiachyi kostel : roman [Hare’s Church: a novel]. Kharkiv : Knyzhkovyi klub “Klub Simeinoho Dozvillia”, 496 s. [in Ukrainian].

8. Triiniak, I. I. (2005). Slovnyk ukrainskykh imen [Dictionary of Ukrainian Names]. Kyiv : Dovira, 509 s. [in Ukrainian].

9. Kokotiukha, A. (2024). Pidpilna derzhava [Underground State]. Kharkiv : Vivat, 304 s. [in Ukrainian].

10. Pavlykivska, N. (2007). Slovnyk psevdonimiv OUN–UPA [Dictionary of OUN–UPA Pseudonyms]. Vinnytsia : O. Vlasiuk, 440 s. [in Ukrainian].

11. Pavlykivska, N. (2017). Ukrainska hromadsko-politychna psevdonimiia XX (1929–1959 rr.)–poch. XXI stolit [Ukrainian public and political pseudonyms of the 20th (1929–1959) – Early 21st Centuries]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Movoznavstvo*, 1 (27), 239–243. [in Ukrainian].

12. Entsyklopedychnyi slovnyk symvoliv kultury Ukrainy [Encyclopedic Dictionary of Symbols of Culture of Ukraine] / za zah. red. V. P Kotsura, O. I. Potapenko, V. V. Kuibidy. 5-te vyd. Korsun-Shevchenkivskyi : FOP Havryshenko V. M., (2015). 912 s. [in Ukrainian].

13. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [The great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with ad. and ap.)] / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin : VTF “Perun”, 2005. 1728 s. [in Ukrainian].

Стаття поширюється
на умовах ліцензії відкритого
доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 29.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.05.2026